

GUSTAV MEYRINK

DE WITTE
DOMINICAAN

UIT HET DAGBOEK VAN EEN ONZICHTBARE

TWEEDE DRUK

1992

ROZEKRUIS-PERS – HAARLEM – NEDERLAND

Oorspronkelijke titel:

Der Weiße Dominikaner

ISBN 90 6732 084 6

Copyright © Albert Langen-Müller Verlag GMBH, München-Wien

Copyright Nederlandse vertaling © 1978 by Rozekruis-Pers,
Haarlem—Nederland

INLEIDING

‘Meneer X of meneer Y heeft een roman geschreven’ — wat betekent dat?

Wel, heel eenvoudig: ‘Hij heeft door middel van zijn fantasie personen geschilderd die in werkelijkheid niet bestaan, hij heeft hun allerlei lotgevallen toegedicht en hen met elkaar verbonden.’ Zo luidt, in het algemeen genomen, min of meer het oordeel.

Wat fantasie is, denkt iedereen te weten, maar weinigen vermoeden dat er hoogst merkwaardige soorten verbeeldingskracht bestaan.

Wat moet men er bijvoorbeeld van zeggen als, om iets te noemen, de hand — dit schijnbaar gewillige werktuig van de hersens — plotseling weigert de naam van de held der geschiedenis, die men had bedacht, neer te schrijven en in plaats daarvan hardnekkig een andere kiest?

Begint men dan niet onwillekeurig te aarzelen en te vragen: ‘Ben ik wel zelfstandig aan het werk, of is mijn verbeeldingskracht tenslotte slechts een soort magisch ontvangapparaat? Zo ongeveer als men op het gebied van de draadloze telegrafie een antenne noemt?’

Het is voorgekomen dat mensen ’s nachts in de slaap opstonden en schriftelijk werk dat zij, oververmoeid door de inspanning van de dag, ’s avonds hadden laten liggen,

afmaakten en vraagstukken beter oplosten dan zij dat waarschijnlijk hadden kunnen doen als zij wakker waren geweest.

Zulke feiten verklaart men graag door de stelling, dat het gewoonlijk sluimerende onderbewustzijn te hulp is gekomen.

Als zo iets te Lourdes zou gebeuren, zegt men dat de Moeder Gods heeft geholpen.

Wie zal het zeggen? Misschien zijn het onderbewustzijn en de Moeder Gods wel een en dezelfde.

Niet alsof de Moeder Gods slechts het onderbewustzijn zou zijn, nee, het onderbewustzijn is de 'Moeder' – 'Gods'.

In de roman die hier volgt, speelt een zekere Christoffel Duiventil de rol van een levend mens.

Of hij ooit heeft geleefd ben ik niet te weten kunnen komen, maar ik ben er vast van overtuigd dat hij niet het produkt van mijn fantasie is. Ik zeg dat rondweg, op gevaar af dat men mij houdt voor iemand die zich interessant wil voordoen.

Het is niet mijn bedoeling precies mee te delen op welke wijze het boek ontstond, ik wil alleen in korte trekken aangeven wat er is gebeurd.

Men vergeve mij dat ik daarbij ook over mijzelf moet spreken, iets dat ik tot mijn spijt niet kan vermijden.

Ik had de gehele schets van de roman kant en klaar in mijn hoofd en begon te schrijven. Toen ik later overlas wat ik had geschreven, bemerkte ik dat de naam 'Duiventil' hierin was binnengeslopen, zonder dat ik er iets van had gemerkt.

Maar dat niet alleen. Gehele zinnen, die ik mij had voorgenomen op papier te zetten, veranderden onder het schrijven en drukten heel wat anders uit dan ik had willen

zeggen; er ontstond als het ware een strijd tussen mij en de onzichtbare 'Christoffel Duiventil', waarin de laatste tenslotte de overhand behield.

Ik had het plan een kleine stad, produkt van mijn verbeelding, te schilderen, en er ontstond een heel ander beeld, dat nu veel scherper en duidelijker voor mijn geestes oog staat dan het eerst in mijn verbeelding had geleefd.

Tenslotte bleef er mij niets anders over dan mij over te geven aan de invloed die zich Christoffel Duiventil noemde; hem, om zo te zeggen, mijn hand te lenen om te schrijven en alles in het boek door te halen wat uit mijn eigen fantasie was geboren.

Laten wij eens veronderstellen dat die Christoffel Duiventil een onzichtbaar wezen is, dat op raadselachtige wijze in staat is op een mens, die zijn helder bewustzijn heeft, zulk een invloed uit te oefenen en hem naar zijn wil te doen handelen, dan dringt zich de vraag op: Waarom heeft hij mij gebruikt om zijn levensgeschiedenis en het verloop van zijn geestelijke ontwikkeling te boek te stellen?

Uit ijdelheid? Of om een roman te scheppen?

Iedere lezer beantwoorde deze vraag voor zichzelf.

Mijn mening daaromtrent verzwijg ik liever.

Wellicht staat mijn ervaring binnenkort niet meer alleen; misschien vat deze Christoffel Duiventil morgen de hand van een andere schrijver.

Wat vandaag buitengewoon schijnt, kan morgen alle-daags zijn.

Misschien zijn wij op weg naar het oude en toch eeuwig nieuwe besef dat iedere daad geschiedt volgens een natuurwet en dat het ijdel gepraat is te beweren, dat men zelfstandig, zelfwillend handelt. In dat geval zou Christoffel Duiventil slechts een voorbode, een symbool zijn, de

onder het masker van een persoonlijkheid optredende vormeloze kracht.

Voor de waanwijze mens, die trots is op zijn macht, is het natuurlijk een onaannemelijk denkbeeld, dat hij niet anders dan een marionet zou zijn.

Toen ik vervuld met dergelijke overleggingen op zekere middag zat te schrijven, overviel mij plotseling de gedachte: Zou deze Christoffel Duiventil misschien zo iets zijn als een 'ik', dat zich van mij heeft afgescheiden? Een voorbijgaande, tot zelfstandig leven ontwaakte fantasiegestalte, die onbewust in mij is ontstaan en geboren, zoals dat soms moet voorkomen bij mensen die verschijningen menen te zien en zich daarmee zelfs onderhouden?

Het leek alsof de onzichtbare persoonlijkheid deze gedachte had gelezen; hij brak de loop van het verhaal af en liet mij als in parenthese dit antwoord neerschrijven:

'Zoals alle andere mensen zich dat verbeelden, meent ook gij een enkelvoudig wezen te zijn, maar zijt gij wel iets anders of meer dan een deel, een afgescheiden deel van een "ik", van dat grote "Ik" dat men God noemt?'

Sindsdien heb ik dikwijls lang over deze merkwaardige uitspraak nagedacht, want ik hoopte daarin de sleutel te vinden voor het raadsel van het bestaan van Christoffel Duiventil en diens verhouding tot mij. Eens meende ik bij mijn zoeken en nadenken wat licht te ontdekken, toen een drang zoals boven vermeld mij aangreep en liet schrijven:

'Ieder mens is een Duiventil, maar niet ieder een Christoffel. De meeste christenen verbeelden het zich alleen. Bij een echte christen vliegen de witte duiven in en uit.'

Sindsdien heb ik alle hoop opgegeven om het geheim te ontdekken en zette ik tevens voorgoed het denkbeeld van mij af dat ik — in overeenstemming met de oude theorie

dat een mens op aarde meermalen een lichaam aanneemt — eens in een vroeger leven zelf die Christoffel Duiventil zou zijn geweest.

Het liefst zou ik geloven dat hetgeen mijn hand bestuurde, een eeuwige, vrije, in zichzelf rustende kracht is, zonder enige vorm of gestalte; maar wanneer ik 's morgens zonder te hebben gedroomd ontwaak, zie ik soms tussen oogappel en ooglid het beeld van een oude, baardloze man met wit haar, een lange, jeugdig slanke verschijning, als een herinnering uit de nacht. Dan maakt de gedachte zich onweerstaanbaar van mij meester: Dat moet Christoffel Duiventil zijn.

Dikwijls drong zich daarbij de merkwaardige gedachte aan mij op: Hij leeft aan gene zijde van tijd en ruimte en hij aanvaardt het erfdeel van uw leven als de dood de hand naar u uitstrekt.

Maar waarom dergelijke overwegingen, die anderen niet aangaan!

Ik geef nu de openbaringen van Christoffel Duiventil naar volgorde weer; soms breken zij plotseling af. Ik voeg er niets aan toe en laat er niets van weg.

I

DE EERSTE MEDEDELING VAN CHRISTOFFEL DUIVENTIL

Zover mijn gedachten terug kunnen gaan, beweerden de mensen in de stad dat ik Duiventil heette.

Wanneer ik als kleine jongen, gewapend met een lange stok met een brandende pit aan het bovineinde, in de avondschemering langs de huizen draafde om de lantarens aan te steken, liepen de straatkinderen voor mij uit, klaptten op de maat in de handen en zongen:

Duiventil, Duiventil, Duiventil,
Trarara Duiventil.

Hinderen deed mij dat niet, maar ik zong niet mee.

Later gebruikten ook volwassenen deze naam en spraken mij ermee aan als zij iets van mij verlangden.

Met de naam Christoffel is het anders gesteld. Deze hing mij op een kaartje om de hals, toen men mij als naakte zuigeling op een morgen voor de deur van de Mariakerk aantrof.

Dat kaartje zal mijn moeder wel hebben geschreven, toen zij mij daar neerlegde.

Het is het enige dat zij mij heeft meegegeven. Daarom heb ik altijd de naam Christoffel als iets heiligs beschouwd. Die naam heeft zich in mijn lichaam ingedrongen en ik heb die als een doopbriefje, opgesteld in het rijk van de

Eeuwige, als een document dat niemand mij ontroven kon, overal in het leven meegedragen. Voortdurend groeide deze naam als een kiem uit de duisternis aan, totdat hij, toen hij weer verscheen, zoals hij van de aanvang af was geweest, zich met mij versmolt en mij geleidde naar de wereld van de onvergankelijkheid. Zoals er staat geschreven: Er wordt gezaaid in vergankelijkheid en opgewekt in onvergankelijkheid.

Jezus werd als volwassen mens, in het volle bewustzijn van wat er gebeurde, gedoopt: de naam die zijn 'ik' was, daalde neer op aarde. Tegenwoordig wordt men als zuigeling gedoopt; hoe kunnen zij begrijpen wat er met hen gebeurt! Zij dwalen als dampen door het leven naar het graf, als dampen die door de wind terug worden gedreven naar het moeras; hun lichamen vergaan en aan dat wat opstaat — hun naam — hebben zij geen deel.

Ik weet echter, voor zover een mens kan zeggen dat hij iets weet, dat ik Christoffel heet.

In de stad doet de sage de ronde, dat een dominicaner monnik, Raimund de Pennaforte, de Mariakerk heeft gebouwd van giften die hem uit alle mogelijke landen door onbekende gevers zijn toegezonden.

Boven het altaar staat het opschrift: *Flos florum* — Als zodanig word ik na driehonderd jaar zichtbaar.

Men heeft er een kleurig bord overheen gespijkerd, maar het valt er telkens weer af. Ieder jaar op dezelfde dag, die aan Maria is gewijd.

Men vertelt dat de kerk op bepaalde nachten omstreeks nieuwe maan, als het zó donker is dat men geen hand voor ogen kan zien, een witte schaduw op de zwarte markt werpt. Dat zou de gestalte of de vorm zijn van de witte dominicaan Pennaforte.

Toen wij, kinderen van het vondelingen- en weeshuis,

twaalf jaar oud waren, gingen wij voor het eerst biechten.

‘Waarom ben jij niet gaan biechten?’ snauwde mij de volgende ochtend de kapelaan toe.

‘Ik ben gaan biechten, eerwaarde!’

‘Je liegt!’

Ik vertelde daarop wat er was gebeurd: Ik stond in de kerk en wachtte totdat ik geroepen werd, toen ik een hand zag wenken. Ik liep naar de biechtstoel, waarin een witte monnik zat, die mij driemaal vroeg hoe ik heette. De eerste keer wist ik het niet, de tweede maal wist ik het wel, maar was ik het weer vergeten voordat ik het kon zeggen; bij de derde keer brak mij het koude zweet op het voorhoofd uit en verlamde mijn tong, zodat ik niet kon spreken. Maar iemand in mijn borst riep: ‘Christoffel!’

De witte monnik heeft het moeten horen, want hij schreef mijn naam op in een boek, en terwijl hij op dat boek wees, zei hij: ‘Zo zijt gij dus ingeschreven in het boek des levens.’ Toen heeft hij mij gezegend en gezegd: ‘Ik vergeef u uw zonden — de vroegere en de toekomstige.’

Bij mijn laatste woorden, die ik zeer zacht had gesproken opdat mijn kameraadjes ze niet zouden horen, deed de kapelaan, plotseling verschrikt, een stap achteruit en sloeg een kruis.

In die zelfde nacht gebeurde het voor de eerste maal dat ik op onbegrijpelijke wijze het huis verliet, zonder dat ik kon verklaren hoe ik terug ben gekomen.

Ik had mij uitgetkleed en was in bed gaan liggen; ’s morgens werd ik, helemaal aangekleed en met stoffige laarzen aan, in bed wakker. In mijn zak had ik bloemen, die ik in de bergen moet hebben geplukt.

Dat gebeurde later nog dikwijls, totdat de beheerders van het weeshuis erachter kwamen en mij sloegen, omdat ik niet kon zeggen waar ik was geweest.

Op een goede dag werd ik in het klooster bij de kapelaan geroepen. Hij stond midden in de kamer met de oude heer, die mij later als kind aannam, en ik begreep dat zij over mijn nachtelijke tochten hadden gesproken.

‘Je lichaam is nog niet rijp genoeg. Het mag niet meegaan. Ik zal je vastbinden,’ zei de oude heer, bij iedere zin eigenaardig naar lucht happend, terwijl hij mij aan de hand naar huis bracht.

Mijn hart beefde van angst, want ik begreep niet wat hij bedoelde.

Aan de ijzeren huisdeur, die met grote spijkers was versierd, stond in metaal geslagen: Bartholomäus, Freiherr von Jöcher, ambtelijk aangestelde lantarenopsteker.

Ik begreep niet hoe zo’n adellijke heer lantarenopsteker kon zijn en het was mij alsof al deze armoedige wetenschap, die men mij op school had onderwezen, als stukjes papier van mij afvielen, zo sterk twijfelde ik er op dat ogenblik aan of ik wel in staat was helder te denken.

Later vernam ik dat een voorvader van de baron een eenvoudige lantarenopsteker was geweest, die men, om ik weet niet welke reden, in de adelstand had verheven. Sinds die tijd vertoont het wapen van de von Jöchers naast andere emblema’s een olielamp, een hand en een staf, en genieten de baronnen van geslacht op geslacht jaarlijks een kleine rente van de stad, of zij het ambt van lantarenopsteker uitoefenen of niet.

Op bevel van de baron moest ik reeds de volgende dag mijn werk beginnen. ‘Je hand moet leren, wat later je geest moet voortzetten,’ zei hij. ‘Al is een beroep ook nog zo gering, het wordt geadeld als de geest het later kan overnemen. Een arbeid, die de ziel weigert als erfenis te aanvaarden, is niet waard dat hij door het lichaam wordt volbracht.’

Ik keek de oude heer aan en zweeg, want ik verstond toen nog niet wat hij bedoelde.

‘Of zou je liever koopman worden?’ vroeg hij op vriendelijke, zij het enigszins spottende toon.

‘Moet ik ’s morgens vroeg de lantarens weer uitdoven?’ vroeg ik verlegen.

De baron streek mij liefkozend langs de wang: ‘Natuurlijk; als de zon komt hebben de mensen toch immers geen ander licht meer nodig.’

Als de baron met mij sprak, had hij soms een eigenaardige manier om mij aan te kijken; uit zijn ogen sprak dan de onuitgesproken vraag: ‘Begrijp je het eindelijk?’ Of wilde hij daarmee zeggen: ‘Ik ben zeer ongerust dat je het had geraden.’

Bij zulke gelegenheden had ik dikwijls een brandend gevoel in mijn borst, alsof die zelfde stem, die toen bij mijn biecht de naam Christoffel tot de witte monnik had geroepen, een voor mij onhoorbaar antwoord gaf.

Het hoofd van de baron was misvormd door een groot gezwel aan de linkerwang, zodat de kraag van zijn jas tot aan zijn schouder uitgesneden moest worden om zijn hals en hoofd behoorlijk te kunnen laten bewegen.

Wanneer die jas ’s nachts over een leunstoel hing en eruitzag als de romp van een onthoofd mens, griezelde ik er dikwijls van. Ik kon mij daarvan alleen bevrijden als ik mij voorstelde, welk een beminnelijke invloed er altijd van de baron in het leven uitging.

In weerwil van zijn mismaaktheid en de bijna belachelijke aanblik van zijn grijze baardharen die op zijn gezwel rechtop stonden, als de haren van een bezem, had mijn pleegvader iets buitengewoon fijns en zachts over zich, iets kinderlijks, in de trant van niemand enig leed te kunnen aandoen, dat nog sterker uitkwam als hij je door de

scherpe glazen van zijn ouderwetse knijpbril dreigend, streng, aankeek.

Op zulke momenten kwam hij mij dikwijls voor als een grote ekster, die vlak voor iemand gaat zitten, alsof zij de bewuste persoon tot de strijd uitdaagt, terwijl haar ogen, uiterst waakzaam, nauwelijks de angst kunnen verbergen: 'Je zult het toch niet wagen om mij te vangen?'

Het huis van de von Jöchers, waarin ik zoveel jaren zou doorbrengen, was een van de oudste in de stad; het had veel verdiepingen, waarin de voorvaderen van de baron hadden gewoond — ieder geslacht weer een verdieping hoger dan het voorgaande, alsof zij er steeds sterker naar verlangden om dichterbij de hemel te komen.

Ik kan mij niet herinneren dat de baron die oude vertrekken, waarvan de vensters ondoorschijnend waren geworden, ooit betrad. Hij woonde met mij in een paar eenvoudige gewitte kamers onder het dak.

Elders groeien de bomen in de grond en wandelen de mensen eronder, maar bij ons groeide er een vlierboom met witte, geurende kruin in de hoogte in een verroeste ijzeren ketel, die vroeger als regenbak had gediend en waarvan een pijp met vuil en bladeren gevuld en verstopt naar de straat liep.

In de diepte stroomt een brede, grauwe rivier, die van de bergen komt, zonder golven dicht langs de rode, gele en lichtblauw geverfde, oeroude huizen, waarop zich daken bevinden die lijken op mosgroene hoeden zonder rand. De rivier stroomt in een kring rondom de stad, die er als een eiland in ligt; zij komt uit het zuiden en keert zich naar het westen, loopt terug naar het zuiden, maar daar meer door een smalle landtong, waarop ons huis als laatste staat, gescheiden van de plaats waar zij de stad begon te omar-

men — om verder achter een groene heuvel aan de blik te worden onttrokken.

Over de bruine houten brug die aan beide kanten manshoge planken heeft — de vloer ervan bestaat uit ruwe stukken boomstam, waaraan de schors nog zit, en die schudden als de ossenwagen eroverheen gaat — kan men aan de andere oever komen, waar bossen zijn en een zanderig moeras dat in water overgaat. Vanaf het dak van ons huis ziet men ver over deze bossen de weilanden en aan de uiterste dampige grenzen daarvan de bergen, als zwevende wolken en de wolken als bergen op de aarde drukkend.

Midden in de stad rijst een langwerpige gebouw op dat aan een burcht doet denken en voor niets anders meer deugt dan om de stekende gloed van de herfstzou met als vuur glinsterende en flikkerende ramen op te vangen.

Op de doodse marktplaats met haar bestrating van bijna oeroude keien staan te midden van massa's lege, omgeworpen manden de grote zeilen schermen van de kooplieden als vergeten, achtergelaten stukken reuzenspeelgoed; tussen de keien groeit gras.

's Zondags, als de hitte de muren van het wanstaltige raadhuis gloeiend doet worden, komen uit de aarde de gedempte klanken van blik-muziek op — en als ze luider worden wordt plotseling de deur van de herberg 'Zur Post, genannt beim Fletzinger' geopend en marcheert er statig een bruidsstoet in bonte kleuren naar de kerk. Zij wordt voorafgegaan door jongelingen die, versierd met kleurige sjerpen, kransen zwaaien. Ervoor loopt een troep kinderen en aan het hoofd daarvan een kleine, tienjarige kreupele knaap, in weerwil van zijn krukken vlug als een wezel, zó uitgelaten vrolijk alsof de feestvreugde voor hem alleen is, terwijl alle anderen min of meer onder de ernst van de plechtigheid verkeren.

Toen ik op die eerste avond reeds in bed lag en bijna sliep, ging de deur van mijn kamer open. Mij greep een onbestemde vrees aan, want de baron liep op mij toe en ik dacht dat hij mij zou vastbinden, zoals hij had gezegd.

Maar dat was toch niet zo, want hij zei alleen: 'Ik zal je leren bidden; de mensen weten niet hoe ze moeten bidden. Zij bidden met woorden, maar je moet met je handen bidden. Die met woorden bidt, bedelt. En je moet niet bedelen. De geest weet reeds wat je nodig hebt. Als de handvlakken elkaar dekken, dan is het linkse in de mens door het rechtse als door een ketting gesloten. Zo is het lichaam vastgebonden en stijgt er vrij uit de vingertoppen, die naar boven wijzen, een vlam op. Dat is het geheim van het bidden, dat in geen enkel boek beschreven staat.'

In die nacht maakte ik voor de eerste maal een tocht, zonder dat ik de volgende ochtend aangekleed en met stoffige laarzen in bed lag.